

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ ЯК ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ

GLOBALIZATION AND TRANSNATIONAL CORPORATIONS AS INFLUENCE FACTORS UPON STATE SOVEREIGNTY

Кучук А.М.,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії
та історії держави і права

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Денисенко Є.М.,

здобувач

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті висвітлюються фактори впливу на державний суверенітет, зокрема глобалізація та транснаціональні корпорації. Акцентована увага на зміні державного суверенітету в сучасних умовах. Стверджується, що незаперечним фактом можна вважати необхідність переосмислення змісту поняття «державний суверенітет». Економічний розвиток західних держав є одним із факторів міжнародної взаємодії, появи нових суб'єктів правовідносин – транснаціональних корпорацій, що, у свою чергу, виявляє національні особливості держав, приводить до виникнення колізій у сфері правового регулювання.

Ключові слова: глобалізація, державний суверенітет, державно-правовий інститут, суверенітет, транснаціональна корпорація.

В статье освещаются факторы влияния на государственный суверенитет, в частности глобализация и транснациональные корпорации. Акцентируется внимание на изменении государственного суверенитета в современных условиях. Утверждается, что неопровержимым фактом можно считать необходимость переосмысления содержания понятия «государственный суверенитет». Экономическое развитие западных государств является одним из факторов международного взаимодействия, появления новых субъектов правоотношений – транснациональных корпораций, что, в свою очередь, обнаруживает национальные особенности государств, приводит к возникновению коллизий в сфере правовой регуляции.

Ключевые слова: глобализация, государственный суверенитет, государственно-правовой институт, суверенитет, транснациональная корпорация.

The article is devoted to the following influence factors upon the state sovereignty elucidation as globalization and transnational corporations. Attention is paid to the change of state sovereignty in modern conditions. It is affirmed that as the indisputable factor might be regarded the necessity to reinterpret the content of the notion "state sovereignty". The west countries economic development is one of the factors of international interaction, emergence of new subjects to jural relationships – transnational corporations that in its turn manifests national peculiarities of states, leads to rise of collisions within the sphere of legal regulation.

Key words: globalization, state sovereignty, state and law institute, sovereignty, transnational corporation.

Постановка проблеми. Іманентністю глобалізації, що передбачає вихід за межі національного, за кордони держави, є зіткнення локальних культур (зіткнення локальностей), наявність колізій їхніх соціальних норм, що, може бути фактором гармонізації та уніфікації, однак не означає знищення унікальності. Глобалізація дає змогу виявити і підтвердити наявність плюралізму. «Світове співтовариство – це не меганаціональне співтовариство, яке включає в себе та ліквідує всі національні спільності, а відмічений багатоманітністю і невідчужимий інтеграції світовий горизонт, який відкривається тоді, коли він створюється і зберігається в комунікації і дії», – акцентував увагу У. Бек [1, с. 28–29]. Слід зауважити, що подібну ідею висловив і Президент Чехословаччини Вацлав Гавел (судячи зі слів Маргарет Тетчер): «Сьогодні відчувається нагальна потреба в новому сприйнятті сучасного світу як багатополарного, мультикультурного і глобально взаємозалежного явища, а також у такому перетворенні всіх міжнародних організацій та інститутів, яке відобразало б це нове розуміння» [2, с. 28–29]. Хоча і сама Маргарет Тетчер дотримувалась такої ж думки: «Якщо вірити деяким коментаторам, то глобалізація означає кінець держави в тому її образі, в якому ми її знаємо протягом століть. Однак вони помиляються. Насправді глобалізація лише у певній мірі обмежує владу держави, не дозволяючи їй робити те, що вона не повинна робити взагалі, а прагнення людей до самотності посилюється» [2, с. 16]. Відтак можна погодитись із тезою Робертсона про можливість заміни поняття «глобалізація» поняттям «глокалізація», яке утворене поєднанням основ слів «глобалізація» і «локалізація».

Водночас не можна не зазначити, що одним із наслідків глобалізації є створення транснаціональних компаній, які відіграють все більшу роль у економічній сфері, можуть бути суб'єктом лобювання у сфері законодавчої діяльності; їхня діяльність потребує правового урегулювання, яке повинне виходити за межі національної держави і мати міжнародний/регіональний характер. І. Алексєнко зазначає, що «подальший економічний розвиток більшості держав цілком пов'язують із транскордонним переміщенням інвестицій, технологій і знань, які стають основною руйнівною силою розвитку національного виробництва і міжнародних економічних відносин. Цим пояснюється різке посилення конкуренції між державами в тому, що стосується методів заохочення припливу прямих іноземних інвестицій і технологій у внутрішню економіку і створення сприятливого бізнес-клімату, при цьому головну роль у формуванні потоків засобів виробництва між країнами і регіонами відіграють транснаціональні корпорації» [3, с. 5].

Таким чином, одним із важливих суб'єктів, що впливають на розвиток як національного, так і міжнародного права, є транснаціональні корпорації. Однак сьогодні майже не висвітленим є питання про цей аспект їхньої діяльності, що і зумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслене питання було об'єктом дослідження таких зарубіжних науковців і мислителів, як Ф. Ауманн, Ю. Бегунов, У. Бек, Дж. Белл, П. Бергер, В. Бернхем, З. Бжезинський, К. Вайлерт, Н. Вороніна, Р. Дарендорф, М. Доган, Дж. Донеллі, Л. Зідентоп, М. Кастельс, О. Лайсе, А. Лукашев, О. Лукашева, М. Маклюен, Р. Макридис, К. Мурза, Д. Пеласці,

Ж. Ревель, Е. Тоффлер, П. Фітджеральд, Ф. Фукуяма, С. Хантингтон, Дж. Хурстта ін. Однак і до сьогодні питання, що є предметом нашого дослідження, залишається актуальним.

Метою дослідження є висвітлення глобалізації і транснаціональних корпорацій як факторів впливу на державний суверенітет.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що суверенітет є однією з ознак існування будь-якої держави, що передбачає самостійність у вирішенні загальнодержавних питань. Держава, незалежно від її характерних особливостей (розміру території, кількості населення, політичної системи та ін.), має право виступати на міжнародній арені від свого імені, незалежно від волі інших суб'єктів міжнародного права, визначати свою внутрішню і зовнішню політику, контролювати економічну сферу тощо. Але в епоху світових реформаційних та глобалізаційних процесів і впливу найбільш економічно розвинених держав на суспільно важливі події трансформаційних змін зазнає державний суверенітет. Переосмислюється його традиційне значення і поступово втрачається його цінність для держави та соціуму. Фактично державний суверенітет піддається впливу, хоча це не є загальновизнаною проблемою.

Для України порушення державного суверенітету в умовах державотворення, що супроводжується кризовими процесами у різних сферах державної діяльності, особливо в економічній сфері, постає дуже гостро. Дуже помітним у сучасних умовах є вплив транснаціональних корпорацій на соціально-економічні та політичні процеси, що частково порушують суверенітет нашої держави. Адже стабільність державного розвитку залежить від її взаємодії з такими компаніями. Але досягнення позитивного результату в основному супроводжується деякими обмеженнями з боку економічно сильнішої сторони.

Формально державний суверенітет продовжує залишатися важливим атрибутом держави, принципом міжнародних відносин. Зокрема, у теорії міжнародних відносин домінує юридичний підхід (традиційний або Вестфальський) до визначення сутності державного суверенітету. До того ж в умовах глобалізації, ознакою якої є взаємозалежність, особливого поширення й актуальності набули нові підходи до розуміння змісту цього поняття [4, с. 158]. Сьогодні уявлення про державний суверенітет суттєво відрізняються від розуміння і міжнародної практики історичної епохи часів підписання Вестфальських угод 1648 р. Згідно із традиційними (вестфальськими) уявленнями державний суверенітет означає найвищу і виняткову законодавчу і виконавчу владу держави на її території [5, с. 147].

У науковій літературі зустрічаються різні підходи до розуміння поняття державного суверенітету:

- 1) традиційні, які визначають його як захист території національної держави від зовнішнього втручання;
- 2) нові, спричинені інтеграційними та глобалізаційними процесами у міжнародних відносинах, в яких ставиться під сумнів самоцінність і автономність державного суверенітету [6, с. 130].

Однак варто зазначити, що існує лише відносна незалежність державної влади, адже всі правові рішення владою приймаються з огляду на міжнародні нормативні акти та відповідно до них. Суверенітет є не просто якісною ознакою держави, а проявом природи державної влади.

Таким чином, можна окреслити традиційне розуміння державного суверенітету, притаманного національним державам, такою тезою: «Традиційний державний суверенітет має за основу територіальний чинник. Для того, щоб уряд здійснював виняткову владу над певною територією, події мають відбуватися у межах окремого територіального простору, а юрисдикції різних держав – бути розмежованими, чітко визначеними і визнаними кордонами, які держава у змозі захистити та контролювати» [6, с. 132].

За останні роки існування Вестфальської системи державна і політична системи зазнали значних змін. Ство-

рення нових світових економічних, політичних об'єднань та корпорацій привело до критики традиційного поняття суверенітету.

Сучасні глобалізаційні процеси характеризуються глибокими змінами у міжнародних відносинах і впливають на повноваження держави. Аналізуючи процеси глобалізації, окремі вчені вказують на неможливість публічної влади сучасних держав бути суб'єктом соціальних інновацій, швидко й ефективно задовольняти значимі потреби суспільства, що є фактором пошуку альтернативних підходів до вирішення власних проблем. «Політик, як і раніше, тримає ручку, якою пише указ або закон, але його рукою водить хтось інший. Реальна влада все більше відходить у тінь, у різні групи впливу, часто міжнародні або просто іноземні. Офіційний уряд тільки консолідує, оформляє і впроваджує у життя назрілу і сформовану в цих колах політику. І чим більше інтернаціоналізовані, залучені в глобальну політику ці кола, тим менш самостійні у своїх діях національні уряди, тим більше підпорядковані їхні вчинки і рішення інтересам глобальних або локальних корпорацій, інститутів, неурядових організацій» [7, с. 31]. Тому, як зазначає автор, завдяки основним факторам впливу глобалізації на трансформацію державно-правових інститутів суспільства істотно змінилася роль національної держави в сучасному світі [8, с. 138].

Посиллюється «розмитість» державного суверенітету результатами діяльності транснаціональних корпорацій, які сьогодні є важливим фактором, що впливає так на діяльність держави, зокрема з урегулювання економічних відносин. Сьогодні основними акторами світової економіки є саме транснаціональні корпорації, доходи яких уже перевищують валовий внутрішній продукт окремих держав. Зважаючи на наявність значних фінансових засобів, транснаціональні корпорації значно впливають на економічну, соціальну, а через них – і на політичну сферу суспільних відносин. Так, наприклад, восени 2016 р. Європейська комісія після тривалого розслідування прийняла рішення, яким зобов'язала американську компанію Apple виплатити Ірландії 13 мільярдів євро несплачених у державний бюджет Ірландії податків. Зазначимо, що, шукаючи привабливіші умови оподаткування, компанія Apple перевела частину фінансових операцій в Ірландію, сплачуючи в останній 1–2% податку (замість 35% у Сполучених Штатах Америки), хоча такий же корпоративний податок в Ірландії інші компанії сплачували у розмірі 12,5%. Наголосимо, що таке рішення влада Ірландії нібито мала би сприйняти цілком позитивно, адже до бюджету держави має надійти додатково 13 мільярдів євро, однак вона виступила проти рішення Європейської комісії, яке, по-перше, може суттєво вплинути на притікання іноземних інвестицій у державу у бік його зменшення, адже несприятливий фінансовий клімат не стане фактором залучення іноземного капіталу; по-друге, сама компанія може припинити свою діяльність на території Ірландії, а це – не лише зменшення надходжень до бюджету, але і скорочення значної кількості робочих місць, соціальні напруження тощо. Варто також зауважити, що цей приклад також укаже на «розмивання суверенітету держави» – питання про податки з суто внутрішньодержавного перетворюється на загальноєвропейське.

«При цьому вони (транснаціональні компанії) мають величезний потенціал для позитивного впливу, наприклад, шляхом створення робочих місць, проведення медичних досліджень і виробництва продукції, покликаної задовольняти важливі потреби людей. Проте є, на жаль, також багато прикладів, у яких діяльність ТНК, особливо в країнах, що розвиваються, сприяє негативним явищам і зловживанням. Серед них можна назвати використання транснаціональними корпораціями примусової і дитячої праці, порушення ними права власності (включаючи право інтелектуальної власності), нанесення значної шкоди навколишньому при-

родному середовищу, підтримка жорстких методів військових режимів, а також порушення ними прав корінного населення, коли ці права вступають у конфлікт з інтересами корпорацій» [9], – зазначає К. Вайлерт.

Ф. Фукуяма вважає глобалізацію остаточним продуктом історичних трансформацій світової політики, які позбавляють державу статусу головної дійової особи на світовій арені. Він зазначає, що зростаюча економічна і технологічна взаємозалежність національних суспільств спричиняє появу якісно нової світової політичної системи. Ф. Фукуяма, як представник школи лібералізму, ставить під сумнів доцільність погляду на державу як на головного суб'єкта міжнародних відносин, хоча в цілому не заперечує її важливості. Обґрунтовується визначальна роль транснаціональних корпорацій, міжнародних уря-

дових та неурядових організацій у формуванні світової політики. Відповідно держави можуть бути формально незалежними, однак у практично-політичному вимірі перебувати у стані залежності від потужніших у владно-силовому сенсі суб'єктів міжнародного права, тобто мати цілковитий формальний, але реально обмежений суверенітет [4, с. 148].

Висновки. Таким чином, сьогодні вже незаперечним фактом можна вважати необхідність переосмислення змісту поняття «державний суверенітет». Економічний розвиток західних держав є одним із факторів міжнаціональної взаємодії, появи нових суб'єктів правовідносин – транснаціональних корпорацій, що, у свою чергу, виявляє національні особливості держав, приводить до виникнення колізій у сфері правового регулювання та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бек У. Что такое глобализация? / Пер. с нем. А. Григорьева и В. Седелника; общая ред. И. Послеслов. А. Филиппова. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
2. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегия для меняющегося мира / Пер. с англ. В. Ионова. – М.: Альпина Паблицер, 2003. – 504 с.
3. Алексєєнко І. Транснаціоналізація виробництва і роль ТНК в забезпеченні сталого розвитку / І. Алексєєнко // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Політологія. Соціологія. Філософія / редкол.: М. Вереш (гол. ред.), В. Андрущенко, О. Бабкіна та ін. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. – Вип. 14. – С. 5–8.
4. Троян І. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації / І. Троян // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 185 с.
5. Кухтик С.В. Трансформація держави під впливом глобалізації (теоретико-правовий аспект): дис... канд. юрид. наук. – К, 2015. – 198 с.
6. Троян І. Державний суверенітет як політологічна категорія: сутність, характеристики, особливості трансформації / І. Троян // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2010. – 164 с.
7. Талдикін О.В. Нетократія в контексті теорії влади / О.В. Талдикін // Правова система України: сучасний стан та перспективи розвитку: Матеріали наукового семінару 11 грудня 2012 р. / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, каф. Теорії держави і права; [уклад., редкол.: О.М. Куракін, А.М. Кучук] – Дніпропетровськ: Грані, 2012. – С. 31–35.
8. Талдикін О.В. Нетократія як черговий фактор кризи інституту національної держави: передумови виникнення / О.В. Талдикін // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 136–149.
9. Katarina Weiler, Transnationale Unternehmen im rechtsfreien Raum? Geltung und Reichweite völkerrechtlicher Standards, in: Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (2009). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zaoerv.de/69_2009/69_2009_4_a_883_918.pdf.

УДК 316.614:340

ДО ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ»

TRANSFORMATION OF LEGAL AND GLOBALIZATION PROCESSES FACTORS AS LEGAL SOCIALIZATION

Туряниця В.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті розкрито сутність правової соціалізації особистості, об'єктивні чинники, що зумовлюють правову соціалізацію, такі як глобалізаційні процеси та трансформація вітчизняного, європейського та міжнародного права, їх взаємозв'язок і взаємовплив.

Ключові слова: правова соціалізація, особистість, глобалізаційні процеси, трансформація законодавства.

В статье раскрыты сущность правовой социализации личности, объективные факторы, которые обуславливают правовую социализацию, такие как глобализационные процессы и трансформация отечественного, европейского и международного права, их взаимосвязь и взаимовлияние.

Ключевые слова: правовая социализация, личность, глобализационные процессы, трансформация законодательства.

The study reveals the essence of the legal socialization of the individual, objective factors that determine the legal socialization, in particular the globalization processes and the transformation of the domestic, European and international law, their relationship and interaction.

Key words: legal socialization, personality, globalization processes, transformation of the legislation.

Постановка проблеми. Занепад економіки, політична нестабільність, правовий нігілізм, соціальне зубожіння та бойові дії на сході України стали не лише перешкодами

для змін, а й вагомими факторами концентрації зусиль на їх вирішенні. У цьому напрямі рушійною силою є особистість, її соціалізація взагалі та правова зокрема, що фор-